

ANATOL EREMIA
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**AREALUL TOPONIMIC CANTEMIR.
CONSIDERAȚII DIACRONICE ȘI SINCRONICE**

Abstract. Cantemir toponymic area, comprised within the administrative-territorial borders of the current district Cantemir, represents a complex of major and minor topical names with common onymic features to the entire Romanian toponymic system, as well as with some specific features of popular speech and local accents. The article highlights the linguistic and extralinguistic factors (geographical, historic, social, etc.) that contributed to the formation and evolution of the investigated toponymic area. Based on field surveys and information collected from documentary sources, there is established the etymological stratigraphy of the topical nomenclature, the lexical-semantic and derivational typology, the territorial spread of different types and categories of geographic proper names.

Keywords: field survey, anthroponomy, toponymic area, derivation, hydronymy, oronymy, stratigraphy, documentary sources, typology.

Raionul Cantemir, în limitele căruia se află arealul toponimic cercetat, este situat în partea de sud-vest a Republicii Moldova, în cuprinsul bazinelor râurilor Tigheci, Larga și Ialpușel. Se învecinează la nord cu raionul Leova, la est cu Unitatea Teritorială Autonomia Găgăuză (UTAG) și la sud cu raionul Cahul, în vest având ca limită frontiera de stat cu România pe râul Prut.

Ca unitate administrativ-teritorială de rang superior, raionul Cantemir a fost format în anul 1973. Are suprafața totală de 867,85 km². Populația – 64 049 loc. (2004). Densitatea – 738 loc./km². Cuprinde în componența sa 51 de localități, orașul Cantemir și 50 de sate, acestea structurate administrativ-teritorial în 27 de primării. Cantemir este orașul de reședință al raionului. Distanța dintre orașul Cantemir și capitala republicii Chișinău este de 124 km.

Cadrul geografic. Teritoriul raionului cuprinde partea de sud-vest a Podișului Moldovei de Sud, cu zona deluroasă Colinele Tigheciului, și, parțial în est, Depresiunea Ialpușelului. Relieful reprezintă un complex variat de unități geomorfologice: coline de mari altitudini, culmi și vârfuri înalte de dealuri, văi în general largi și întinse, pe alocuri destul de adânci, ravene, hârtoape. Cele mai mari înălțimi ating dealurile din preajma satelor Lărguța (circa 300 m), Baimaclia (290 m), Tartaul (263 m), Cociulia (231 m). Locuri de mici altitudini, între 20 și 50 m, se întâlnesc în lunca Prutului, la vărsarea râurilor Tigheci și Larga, și pe văile râurilor Ialpușel și Salcia Mică. Întreg teritoriul regiunii coboară în trepte de la nord spre sud, de la aproximativ 240 m până la 130-140 m altitudine.

Clima zonei este temperat-continentală, la fel ca și în zonele limitrofe ale Basarabiei de Sud, cu unele mici deosebiri în funcție de relief și condiții geografico-naturale locale. Temperatura medie anuală este de 10° C (+22° C în luna iulie și -2° C în luna ianuarie). Verile sunt fierbinți și secetoase, iar iernile reci și adesea cu viscole. Vânturile frecvente bat dinspre nord și nord-vest (iarna) și dinspre sud și sud-vest (vara). Precipitațiile atmosferice sunt în general reduse, și vara, și iarna, cele medii anuale însumând 400-420 mm.

Rețeaua hidrografică alcătuiesc râurile Tigheci, Larga, Ialpușel și Salcia Mică, cu râulețele și pâraiele care se varsă în aceste râuri. Direcția lor de scurgere este de la nord-est spre sud-vest și de la nord și nord-vest spre sud și sud-est. Principalele râuri de acumulare sunt Prutul și Ialpușelul. Prutul, în care se varsă râurile Tigheci și Larga, izvorăște din Carpații Orientali, pe teritoriul Ucrainei, și se varsă în Dunăre lângă comuna Giurgiulești (rn. Cahul). Dimensiunile râului: 967 km (695 km în limitele Republicii Moldova și aproximativ 45 km pe teritoriul rn. Cantemir); volumul scurgerii de apă – 2.900 mil. m³, viteza – 1,5 m/sec., lățimea văii – 8-10 km, lățimea albiei – 70-120 m, adâncimea – 5-7 m [1, planșele referitoare la rn. Cantemir].

Râul Tigheci izvorăște la nord de orașelul Iargara (rn. Leova) și se varsă în Prut la sud-vest de or. Cantemir, având lungimea de 30 km. Larga izvorăște la nord-est de comuna Lărguța și se varsă în Prut la sud-vest de comuna Gotești (rn. Cantemir). Ialpușelul și Salcia Mică sunt afluenți pe dreapta ai râului Ialpușel, ultimul vărsându-se mai întâi în râul Salcia Mare.

În lunca Prutului s-au aflat numeroase lacuri, gârle, bălți și heleșteie, care, în urma lucrărilor de ameliorare a terenului din anii 1960-1970, au fost aproape în totalitate secate. Numele lor le-au preluat locurile respective, astăzi în mare parte terenuri agricole: *Bălcea*, *Barcul Mare*, *Barcul Mic* (s. Antonești), *Balta Albă*, *Gârlișoara*, *Răcariul* (s. Constantinești), *Bulboaca*, *Nămoalele*, *Vlașca* (s. Gotești), *Gârla Tătarului*, *Ruginoasa* (s. Țiganca) ș.a.

Resursele naturale. Solurile sunt în cea mai mare parte de ciornoziomuri humificate și carbonatice, pe alocuri de ciornoziomuri slab humificate și levigate. Frecvente sunt alunecările de teren. Din cauza ploilor repezi, toamna și primăvara, pe versanții dealurilor se formează numeroase râpi. Resursele de subsol sunt neînsemnate: argilă, nisip, ghips, roci de calcar. Pe valea râului Larga se întâlnesc izvoare cu ape minerale potabile și curative. Acum câțiva ani, lângă localitățile Baimaclia și Victorovca au fost descoperite zăcăminte neînsemnate de gaze naturale [2, p. 152-153].

Vegetația este bogată și destul de variată, faptul acesta, cu referire la mai toate ținuturile Moldovei, fiind consemnat încă de vechile cronică: „Țară încântătoare, împodobită de păduri și dumbrăvi, și minunată și plină de tot felul de animale și păsări” (sec. XIII).

Odinioară, Codrii Tigheciului își așterneau covorul verde până aproape de Dunăre, dovadă fiind astăzi micile crânguri și pădurici, hușaguri și rediuri de pe dealurile și văile

din preajma multor sate, acestea fiind denumite astăzi: *Dumbrava* (Pleşeni), *Pădurea Tartaulului* (Tartaul), *Pădurea Ulmenilor* (Cociulia), *Poiana* (Țărăncuța), *Rădiul* (Ciobalaccia, Lărguța), *Tufarii* (Capaclia), *Tufele* (Pleşeni), *Valea Pădurii* (Câietu) în rn. Cantemir; *Frunzariul* (Colibași), *Pădurea Borceagului* (Borceag), *Valea Stejarului* (Alexanderfeld) în rn. Cahul ș.a. Pretutindeni se întâlnesc pădurici de luncă, pâlcuri de sălcii și plop, plantații de salcâmi. În lunca Prutului creșteau din abundență diverse specii de plante acvatice: stuf, papură, rogoz.

Sudul Basarabiei și stepa Bugeacului, câmpiile dintre râuri, reprezentau adevărate oaze ale păstoritului autohton. Aici poposeau, cu numeroasele lor turme de oi, păstori din alte ținuturi, mai cu seamă mocanii din Transilvania. Mulți dintre aceștia au rămas pe loc și și-au înființat gospodării proprii, întemeind astfel sate noi.

Câmpurile raionului, pe mari suprafețe, sunt cultivate cu cereale, plante tehnice, viță-de-vie, pomi fructiferi, legume. În livezi, de condiții bune de creștere se bucură mărul, prunul, caisul, gutuiul.

F a u n a, de asemenea, este bogată și variată. Pădurile adăpostesc diverse specii de animale și păsări (căprioara mistrețul, vulpea, bursucul; corbul, coțofana, fazanul). În lunca Prutului și-au găsit habitatul multe păsări de apă (barza, stârcul, lișița, rața, bătlanul, pelicanul, lebăda). În apele Prutului, în puținele lacuri și bălți din lunca râului, se mai prind încă pești de tot soiul (crapul, carasul, știuca, somnul, linul, șalăul, plătica, baboiul). Particularitățile fizico-geografice și naturale și-au găsit reflectare în mare parte, după cum se va demonstra în compartimentul respectiv, în nomenclatura topică din zonă.

Repere istorice. Vestigiile arheologice probează în această zonă o viață umană activă, sedentară și permanentă din cele mai vechi timpuri. În preajma multor localități (Cania, Ciobalaccia, Gotești, Lărguța, Stoianovca ș.a.) au fost identificate reminiscențe ale culturii materiale din epocile istorice de până la era noastră. Din perioada romană (sec. II-IV) și postromană datează fragmentele de ceramică, obiectele de uz casnic, monedele (siturile Cantemir, Gotești, Victorovca ș.a.). În mai toate satele actuale, în câmp și pe vetrele lor de așezare, au fost descoperite urme ale unor așezări omenești din Evul Mediu [3, p. 86-107; 4, p. 200, 230, 278]. Documentele slavo-românești din sec. XV-XVIII le atestă pe multe dintre acestea.

Această regiune, la fel ca și întreg spațiul sudic al Basarabiei, a cunoscut și vremuri de restriște: năvăliri ale triburilor nomade, incursiuni armate ale țărilor vecine, bătălii cu invadatorii turci, tătari și cazaci etc. Instabilitatea social-istorică de durată a cauzat strămutarea populației autohtone în alte locuri, ferite de primejdii, în munți și în regiunile de codri. Locuitorii satelor au revenit la baștină doar în timpurile de relativă liniște și pace.

În sec. II-I î. Hr., în spațiul carpato-danubiano-pontic, din Carpații Apuseni și râul Tisa până dincolo de Nistru, se formase o civilizație geto-dacică compactă și unitară. Moldova de sud a făcut parte din regatul getic condus de Burebista (82-44 î.Hr.). Pământurile de la gurile Dunării au făcut parte și din regatul geto-dacic al lui Decebal (87-106). Urme ale geto-dacilor au fost descoperite în întreg cuprinsul interfluviului pruto-nistrean [5, p. 28, 29, 53, 56 ș.a.].

Cele mai dens populate erau locurile din preajma râurilor și lacurilor, aici apa servind pentru irigații și treburile gospodărești. Oamenii se ocupau în fond cu agricultura și creșterea vitelor, practicau și alte îndeletniciri: pescuitul, vânatul, prelucrarea lemnului și pietrei. Întrețineau legături comerciale cu orașenii din vechile colonii grecești nord-pontice și din orașele romane de mai târziu.

Această regiune nu a dispus niciodată de substanțiale resurse de subsol, nici natura nu a înzestrat-o cu prielnice condiții climaterice favorabile bogatelor roade de cereale și de alte produse agricole. Dar, cu toate acestea, Bugeacul a fost mai în toate timpurile un măr ar discordiei între marile puteri. Grecii antici căutau să întemeieze pe țărmurile nordice ale Mării Negre cât mai multe colonii și factorii comerciale, pentru a favoriza negoțul pe căi maritime. Romanii, după cucerirea Daciei, au ținut sub control acest ținut, construind aici renumitele valuri de pământ, menite să stăvilească invazia triburilor nomade din răsărit. Genovezii, marii negustori europeni, și ei au durat sau au reconstruit cetăți și castele pentru a suprema negoțul pe mare. Cnejii Rusiei Kievene au întreprins numeroase campanii militare pentru a-și întinde stăpânirile până la Dunăre. Poarta Otomană a cucerit cetățile Chilia și Cetatea Albă pentru a-și asigura influența asupra ținutului, așezând în Bugeac hoardele tătarilor nogaici. Imperiul Rus, după războiul ruso-turc din 1806-1812, acaparează pe nedrept pământurile dintre Prut și Nistru sub pretextul că Basarabia, denumirea de pe atunci a Bugeacului, s-ar referi la întreg interfluviul pruto-nistrean, încălcând astfel tratatul de pace de la București.

Interesele străinilor în această zonă s-au datorat, prin urmare, poziției sale geografice, având întinse țărmuri maritime și riverane, și, principalul, servind ca poartă de intrare în Balcani și în Europa. De aceste interese s-a condus Imperiul Rus, când, în 1812, a anexat Basarabia și apoi Uniunea Sovietică, în 1940, când a recurs la încorporarea abuzivă a Basarabiei de sud în RSS Ucraineană.

După cucerirea Daciei de către romani (an. 106), acest teritoriu intră în componența provinciei romane Moesia Inferioară. Aici, ca și în întreaga Dacie, a avut loc romanizarea populației băștinașe. Localnicii continuau să se ocupe cu agricultura, creșterea vitelor, cu diferite meșteșuguri și îndeletniciri. Un rol important în procesul de romanizare a populației l-au avut administrația, armata, răspândirea și propagarea creștinismului în limba latină. Băștinașii comunicau în latină cu reprezentanții administrației, preoții, negustorii, meseriașii. În orașe, în schimbul produselor agricole, ei procurau unelte de muncă, mărfuri și obiecte de uz casnic. Pe teritoriul satelor din raioanele Cahul și Cantemir s-au găsit obiecte casnice, fragmente de ceramică, monede și obiecte de cult din epoca romană [3, p. 86-107].

Romanilor, în special împăratului Traian (98-117), sunt atribuite valurile de pământ din Dobrogea și Sudul Moldovei. Unul dintre ele, valul lui Traian de Jos, începe de sub Carpații Meridionali, trece Prutul pe la Vadul lui Isac (rn. Cahul) și se termină pe malul de vest al lacului Sasâc (reg. Odesa, Ucraina). Un alt val, Valul lui Traian de Sus, începe de la Prut, lângă orașul Leova, și se termină la Nistru, lângă satul Chițcani (rn. Căușeni). De altfel, a existat și un al treilea val sudic, de-a lungul Prutului, pe partea stângă a râului, de la Giurgiulești până aproape de Ungheni, din care unele fragmente mai pot fi

observate și astăzi, în toponimia locală fiind înregistrate cu denumirile: *Dealul Cetății*, *Cub Cetate* (Giurgiulești), *Troianul* (Vadul lui Isac), *Șanțurile* (or. Cahul), *Valul Troian* (Chircani), *Valul lui Traian* (Gotești). Documentele vechi fixează mai multe locuri la Prut denumite astfel: *Troianul*, în țin. Tigheci, lângă Bubuiogi, azi Slobozia Mare (1518, 1529, 1540), *Troianul*, lângă lacul Roșu, în același ținut (1502, 1503, 1520); *Troianul* pe Sărata, lângă actualul or. Leova (1503); *Troianul*, val la Bârlădești, lângă Toporul, azi localitate în componența comunei Cărpineni (1522) ș.a. [6, p. 262]. *Troian* e denumirea populară a valului, dedusă din entopicul *troian* „întăritură străveche constând dintr-un val lung de pământ, cu șanț de apărare”, care etimologic se reduce la același nume *Traian*, termenul fiind preluat din vechea slavă (*троянъ* < *Traianus*).

Cercetările arheologice efectuate în această zonă probează existența multor așezări omenești din epoca romană și din perioadele istorice ulterioare. Numele lor au rămas necunoscute astăzi deoarece nu s-au păstrat mărturii scrise din acele vremi. Vechile așezări au fost prădate și distruse în timpul invaziei triburilor nomade asiatice. Prin stepele Bugeacului și prin Câmpia Dunării și-au făcut drum spre apus hunii, avarii, protobulgarii, urmați apoi de pecenegi, uzi, cumani, tătari. Au dispărut vechile așezări sătești, au fost date uitării și denumirile lor. Memorabile peste veacuri au rămas doar numele râurilor mari *Dunăre*, *Prut*, *Nistru* și denumirile orașelor-cetăți *Asprocostron* (Cetatea Albă), *Lycostomo* (Chilia).

În prima jumătate a sec. al XIV-lea, Basarab I (1310-1352), unificatorul Țării Românești, extinde granițele de est ale statului până la gurile Dunării și mai departe până la Nistru. Acest teritoriu a fost denumit *Basarabia*, după numele domnitorului Basarab, la fel cum se numea alternativ pe atunci și Țara Românească – *Basarabia*. Mai mult decât atât, ulterior *Basarabia* s-a numit un timp și regiunea nord-pontică de la răsărit de Nistru, până la Bug.

La începutul sec. al XIV-lea, regiunea sudică pruto-nistreană, cu denumirea *Basarabia*, intră în componența Moldovei, aflată sub domnia lui Alexandru cel Bun (1399-1432), care se declară „domn al Țării Moldova de la munte până la Mare”. În continuare, domnii Moldovei i-au măsurat de fortificare a hotarelor de răsărit ale țării, construind puternicele cetăți de pe Nistru, Răut și Dunăre: Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă, Chilia.

În 1484 turcii ocupă cetățile Chilia și Cetatea Albă, iar în 1538 și cetatea Tighina, transformând aproape în întregime partea de sud a teritoriului într-o provincie a Imperiului Otoman. Pentru a-și asigura stăpânirea deplină în noile raiale, turcii permit tătarilor nogaici să-și strămute hoardele la vest de Nistru și să-și înființeze aici un mic hanat. Dimitrie Cantemir ne relatează în legătură cu acest eveniment: „Bugeacul s-a dat ca loc de așezare tătarilor nogaici, dintre care unii se numesc tătari din Bugeac, ceilalți tătari din Bielgorod... pe la anul 1568, la porunca lui Selim al II-lea...” [7, p. 29].

De la început tătarii s-au așezat în regiunea Akkermanului și de-a lungul țărmurilor Mării Negre. Mai târziu însă, când de peste Nistru au început să se reverse valuri noi și noi de tătari, Sultanul turcesc le dădu spre locuire și restul Bugeacului, până la Ialpuș.

Înmulțindu-se, nogaicii nu s-au mulțumit doar cu locurile de stepă, ei s-au extins spre apus, până dincolo de râul Ialpug. Din acele timpuri își trag originea numele turanice ale unor sate din actualul raion Cantemir: *Baimaclia*, *Cania*, *Ghioselia*, *Ciobalaccia*, *Cociulia*, *Coștangalia*, *Sadâc*, *Șamalia*, *Taraclia*, *Tartaul*. Inițial, aceste nume aveau alte forme, specifice limbii de origine: *Baimaklî*, *Kanlî*, *Kioseli*, *Ciobalakci*, *Kaiciuli* etc. Ulterior numele topice tătărești au fost adaptate fonetic conform legităților limbii române, datorită mediului etnolingvistic preponderent românesc.

În sud-vestul interfluviului pruto-nistrean, între pământurile populate de moldoveni și teritoriul ocupat de tătari, a existat o zonă de frontieră, unde nogaicii nu aveau dreptul să-și întemeieze așezări (câșle, aule). Zona era cunoscută cu denumirea *Hotarul lui Halil-Pașa*, deoarece la delimitarea ei, în anul 1766, a participat împuternicitul Porții Otomane Halil-Pașa, pe atunci pașă de Silistra, oraș pe Dunăre (în Antichitate denumit *Durostorum*). Documentele moldovenești atestă această zonă cu denumirea *Hotarul celor două ceasuri*, deoarece zona măsoară în timp „2 ceasuri în curmeziș și 32 ceasuri în lung” [8, vol. VI, partea II, p. 173]. Un ceas de mers pe jos era egal aproximativ cu 6 km. Hotarul celor două ceasuri era cuprins aproximativ între râurile Ialpug, Larga și Salcia Mare. În pofida înțelegerilor dintre divanul Moldovei și Poartă, tătarii au pătruns și în interiorul acestei zone, întemeind și aici așezări, despre care ne amintesc numele lor păstrate până astăzi: *Aci*, *Baimaclia*, *Cania*, *Ciobalaccia*, *Cociulia*, *Coștangalia*, *Enichioi*, *Șamalia*, *Taraclia*, *Tartaul*.

Domnitorii Moldovei au încercat de mai multe ori să-i scoată pe tătari din sudul Basarabiei, dar nu le-a reușit. Totuși, văzându-se strămtorați de anumite evenimente legate de războaiele ruso-turce, haniii Crimeii scot rând pe rând din acest teritoriu mii de familii de tătari, în 1759, în 1768-1774. În consecință a fost eliberată regiunea celor *două ceasuri*. Ceilalți tătari, aproximativ 5 mii de familii, au fost strămutați în 1806-1807. În urma războiului ruso-turc din 1806-1812, turcii au fost și ei izgoniți din Bugeac. În scurt timp, aceste pământuri au fost repopulate de moldoveni, aceștia așezându-se în vechile lor sate sau întemeind noi localități. Aici și-au găsit adăpost mulți țărani români din Moldova de Nord, dar și de peste munți, din Transilvania, precum și din Muntenia și Dobrogea. S-au așezat cu traiul și în fostele aule și câșle tătărești, deși acestea au continuat să se numească în limba celor care le-au ocupat sau le-au înființat abuziv. Urmau să fie substituite aceste denumiri și să fie soluționate o mulțime de alte probleme legate nemijlocit de însăși viața locuitorilor. Dar, din cauza împrejurărilor bine cunoscute, nu a fost să fie așa.

În anul 1812, provincia istorică de la est de Prut a fost anexată la Imperiul Rus. Denumirea de *Basarabia*, care anterior se referea doar la extremitatea de sud a provinciei, denumită alternativ și *Bugeac*, este atribuită întregului interfluviu pruto-nistrean. Acestui teritoriu i se acordă mai întâi statut de regiune, iar din 1873 de gubernie rusească. Aceste două denumiri au căpătat răspândire mai cu seamă în limbajul oficial al administrației țariste, pentru că în actele cancelariei domnești și în istoriografia țărilor vecine Bugeacul a continuat să se numească *Basarabia*, iar restul teritoriului – *Moldova*. Mai mult, pe unele hărți rusești, vechi, întreg teritoriul cuprins între cursul inferior al Dunării și Prutul și cel

al Bugului de Sud este denumit tot *Basarabia*, aceasta, probabil, printr-un destin istoric comun sau printr-o asemănare de ordin geografic între cele două regiuni sudice.

Bugeacul, ca noțiune geografică, nici astăzi nu este localizat exact. Unii autori limitează această denumire doar la teritoriul îngust cuprins între Dunăre și Prut (într-o limbă veche turcică *buçak* ar fi să însemne „unghi, colț (de teritoriu)”. Alții extind teritorial această noțiune până la Nistru. Mai răspândită e opinia că Bugeacul reprezintă teritoriul de sud al Basarabiei, cuprins între Valul lui Traian de Sus, Dunăre (brațul Chilia) și Marea Neagră. Utilizăm astăzi denumirea *Basarabia*, dar din alte considerente. Actualmente, acest nume simbolizează evenimente și fapte din trecutul istoric al provinciei românești: perioada când sudul acestui teritoriu făcea parte din componența Țării Românești, sub domnia dinastiei basarabilor, epoca de dominație a Țării Moldovei în această regiune, lupta de secole pentru libertate și independență națională.

Anexat la Imperiul Rus, interfluviul pruto-nistrean, după 1812, este supus unui proces forțat și rapid de colonizare. În scopul diversificării etnice a populației pe seama băștinașilor români, administrația țaristă strămută din guberniile și regiunile sud-vestice ale Rusiei și le așază în Basarabia mii de familii de țărani ruși și ucraineni. Aici le sunt date pământuri spre locuire și bejenarilor sud-dunăreni bulgari și găgăuzi. Din ducatul Varșoviei au fost aduși și câteva mii de agricultori germani.

Coloniile de ruși și ucraineni pot fi recunoscute după denumirile lor cu terminațiile *-ovka* și *-evka*, la bază având diverse nume de persoane, reprezentanți ai dinastiilor de țări și ai boierimii ruse: *Alexandrovka, Ekaterinovka, Ivanovka, Mihailovka, Nicolaevka, Pavlovka, Serghieivka, Tarasovka, Vladimirovka*. Din categoria acestora fac parte și câteva sate din rn. Cantemir, astăzi populate și de români: *Alexandrovca, Nicolaevca* (comasat cu Vâlcele), *Șofranovca, Victorovca*. Bulgarii și găgăuzii s-au așezat, în mare parte, în fostele aule și cășle tătarești: *Baurci, Cairaclia, Cazaclia, Comrat, Congaz, Copceac, Etulia, Taraclia, Tomai*. În rn. Cantemir bulgarii locuiesc în satele *Dimitrova, Stoianovca, Taraclia* (com. Plopi), *Victorovca*, iar găgăuzii în *Taraclia* (com. Sadâc). Nemții au locuit aici doar într-o comunitate din componența comunei Baimaclia, până în 1940. Coloniile nemțești se aflau în număr considerabil în regiunile de mai la sud de raionul Cantemir: *Alexanderfeld, Bekendorf, Blummental, Eikendorf, Emental, Iakobstal, Marienfeld*.

Particularități toponimice. Arealul toponimic Cantemir reprezintă un microsistem de nume topice majore și minore ce fac parte din diferite categorii onimice: oiconime, hidronime, oronime, floronimice, zoonimice. Majoritatea toponimelor zonale, îndeosebi microtoponimia locală, este de origine românească. Românești sunt considerate numele de locuri și localități create de o populație românească pe baza lexicului și a mijloacelor derivaționale specifice limbii române. Proveniența românească a toponimelor se manifestă sub diverse aspecte: stratigrafic, etimologic, lexical, derivațional.

Stratul preistoric îl reprezintă hidronimul *Prut*, râul de frontieră cu România, alături de *Dunăre* și *Nistru* din cuprinsul altor areale. Acestui hidronim i s-au dat mai multe explicații, între care: gr. *porata* „vad”, „râu cu vad”, gr. *pyretos* „(râu) zbuciumat”.

La baza acestui nume e de presupus un radical preind. *pyreth-/-preth-/ proth-* „pârâu”, „râu”, acesta având reflecții fonetice și lexical-semantice în albaneză – *përrua* „apă curgătoare; râu”.

Nume de localități străvechi nu s-au păstrat în zonă, acestea căzând pradă și fiind distruse în timpul invaziei triburilor nomade. Au dispărut așezările geto-dacice, fortărețele și castrul roman de-a lungul Dunării și țărmurilor Mării Negre, urmele lor mai persistând încă la Tyras (Cetatea Albă), Cartal (azi Orlovka), Satul Nou (azi Novoselskoe). S-au păstrat însă valurile de pământ – Valul lui Traian de Jos, Valul lui Traian de Sus, iar pe alocuri, valurile de dreapta Nistrului și de stânga Prutului, numele lor fiind înregistrate în toponimia locală (*Traian, Troianval, Valul Troian* etc.). Descoperirile arheologice probează existența multor așezări autohtone în întreg spațiul dintre Prut și Nistru. Este vorba de cultura materială Cucuteni, cu vechime de peste șapte milenii în spațiul etnic românesc.

Din primul mileniu de d. Hr. datează reminiscențele arheologice din epoca romană (sec. I-IV) și cultura materială Dridu, ai cărei purtători au fost protoromânii (sec. V-IX). Rămășițe ale acestei culturi au fost găsite și pe teritoriul satelor din raionul Cantemir: Cania, Cârpești, Chircani-Gotești, Ghioltosu, Porumbești, Stoianovca [3, p. 90, 95, 96 ș.a.].

În Evul Mediu timpuriu, la est de Carpați, sunt menționate mai multe formațiuni prestatale teritoriale, cunoscute cu denumirile *Tiverții, Iasii, Berladnicii, Brodnicii*. Aceste formațiuni au fost atribuite arbitrar slavilor, alanilor etc. Arheologic însă s-a demonstrat că nucleul lor îl alcătuiau băștinașii români. Constituite din comunități teritoriale și din cete de neam (patronimii), ele au avut un rol decisiv în organizarea vieții sociale a populației în diverse domenii: economie, administrare, jurisprudență, armată. În baza lor s-au format comuniunile politico-militare de ținut Greceni, Tigheci, Lăpușna, Orhei, Soroca, care au dat naștere în cele din urmă Țării de Jos și Țării de Sus ale Moldovei. În virtutea acestor situații și împrejurări social-istorice s-a format și a evoluat în continuare, în spațiul pruto-nistrean, comunitatea etnică românească.

În Evul Mediu, părți din actualul raion Cantemir au făcut parte din ținuturile Tigheci și Greceni. Ținuturile își trag originea din perioada formării statelor feudale, când teritoriile lor erau divizate în *țări, voievodate* și *ținuturi*. Din cuprinsul Moldovei făceau parte Țara de Sus, cu ținuturile nordice (Hotin, Soroca), și Țara de Jos, cu ținuturile sudice (Orhei, Lăpușna, Tigheci, Greceni). Prin legea din 1864, cunoscută ca legea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în Principatele Române, sunt adoptate ca unități administrativ-teritoriale *județele*, cu subunitățile lor *plasele*. Acestea s-au păstrat o vreme și în perioada de dominație țaristă în Basarabia, pentru care în limbajul autorităților rusești se utilizau termenii *uezd* și *voloste*.

În fond, toponimia actuală din spațiul pruto-nistrean datează documentar din Evul Mediu. De cele mai vechi mențiuni documentare dispun denumirile de orașe-cetăți: Cetatea Albă (Belgorod) – 1290, Hotin – 1310, Tighina – 1408. Vechi sunt și unele așezări rurale: Veprova (1406-1411), Volădăuți (1412), Cornești (1420), Dumești (1420), Homicești (1420), Lăvrești (1420), Miclăușești (1420) [8, p. 67, 93, 101, 281 ș.a.].

Documentele însă întârzie să fixeze realitățile istorice. În genere, vechimea romanității în spațiul de la est de Carpați urmează a fi stabilită încă, pe bază de documente istorice veridice și cu aplicarea celor mai riguroase metode științifice, pentru că teoria migraționistă și cea a descălicatului legendar, susținute și promovate cu insistență de unii istorici până nu demult, dar și prin unele opere literare, nu rezistă nici celei mai elementare critici.

În primul mileniu d. Hr. au existat numeroase așezări ale romanicilor răsăriteni, acestea fiind situate pe văile râurilor Prut, Nistru, Răut, Bâc etc., precum și în regiunea codrilor Orheiului, Lăpușnei, Botnei, Tigheciului. În aceste zone cultura materială autohtonă apare deosebit de evident, ea aparținând, după cum susțin arheologii, dacoromanilor în sec. V-VII, protoromânilor în sec. VIII-IX și românilor în sec. X-XIV [9, p. 36-46].

Codrii Tigheciului și Lăpușnei, cu văi adânci și dealuri înalte, acoperite cu păduri seculare, greu de pătruns, acestea constituind un obstacol natural de nădejde în calea năvălirii triburilor nomade, precum și pe timpuri de războaie, au adăpostit și cele mai vechi și mai numeroase așezări ale românilor băștinași. Documentele din sec. al XV-lea atestă pe teritoriul fostelor ținuturi Tigheci și Greceni un număr considerabil de denumiri de sate și nume topice minore: *Chigheci* (Tigheci), râu, afluent pe stânga al Prutului (1436); *Mănești*, sat pe Tigheci (1436); *Fântâna Mare* și *Fântâna Păducelului*, locuri pe Tigheci, lângă Cania (1436); *Mănești*, sat la Prut și sat unde a fost *Oană Albul*, la Tigheci, ambele lângă satul de azi Zârnești (1436); sat unde a fost *Cergașă* (1443); *Miroslăvești*, sat pe Prut, probabil lângă Țiganca (1443); seliște unde a fost *Frumușelul* (1452); sat unde a fost *Zorilă* (1452); sat în hotarul lui *Rentea*, lângă Zârnești (1459); *Larga*, râu (1469); *Râșcani*, sat la obârșia Lărgii, lângă Cârpești (1469); *Budoiele (Budăile)*, iezere pe Prut, lângă Gotești (1473); *Târgul Săratei*, târg la Gura Săratei (1489); seliștea lui *Bodea Rumârul*, pe Prut, lângă Hănăsenii Noi (1489); seliștea lui *Bodea Sârbul*, pe Prut, lângă Hănăsenii Noi (1489); *Câmpie*, sat pe Larga, între Gotești și Ciobalaccia (1493); sat unde a fost *Lațco*, pe Larga (1493); sat unde a fost *Oanca*, pe Larga, între Gotești și Ciobalaccia (1493); *Zernești*, actualul sat Zârnești (1494) ș.a. [6, repertoriul alfabetic].

Sunt numeroase mențiunile documentare din sec. XVI-XVII, majoritatea referindu-se la perioade mult mai vechi, încă de pe vremea domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), Iliăș și Ștefan voievozi (1433-1447), Bogdan II (1449-1451), Ștefan cel Mare (1457-1504): *Mursești*, sat la obârșia Lărgii (1508); *Luceanii*, seliște la Prut, lângă satul de azi Toceni (1519); *Toceanii*, sat la Prut, actualul sat Toceni (1519); sat la Fântâna lui *Cucu Tiga*, pe Larga, între Chircani și Gotești (1507); *Dăneștii*, sat pe Larga, lângă Constantinești (1507); sat unde a fost casa lui *Oană Lărjanu*, la gura Lărgii, între Chircani și Gotești (1507); sat unde a fost casa lui *Sin*, pe Tigheci, lângă Mursești (1528); *Seliștea Tătărănilor*, probabil Tătărășenii de azi (1528); *Coșeștii și Lungașii*, sate pe Tigheci (1546); *Pietrișul*, loc pe Tigheci (1546); sat la *Fântâna lui Cucută*, pe Prut, lângă Gotești (1604); sat unde a fost Silea, pe Tigheci (1558); *Brișcanii*, sat pe Prut, la gura Lărgii (1548, 1552); *Vlădești*, sat pe Prut, denumit și *Dădești*, probabil lângă Gotești (1604); *Păcurărești*, sat pe Prut, la confluența cu râul Larga (1604); *Gotești*, sat pe Prut,

în țin. Tigheci (1609); *Măliceni*, sat pe Tigheci (1609); *Bălacea*, gârla în lunca Prutului, lângă Gotești (1609); *Negrilești*, sat pe Prut, în gura Lărgii (1621) ș.a. [6, repertoriul alfabetic].

După cum se poate observa, pentru unele nume topice procesul toponimizării s-a încheiat înainte de atestarea lor în documente, acestea prezentând forme derivate cu suf. *-ești*, *-ani*, *-eni*: *Mănești* (1436), *Miroslăvești* (1443), *Zernești* (1494), *Mursești* (1508), *Luceanii* (1519), *Toceani* (1519), *Dănești* (1507), *Coșești* (1546), *Gotești* (1609), *Negrilești* (1621). S-ar putea presupune deci că ele au o vechime mai mare decât atestările lor documentare. Denumirile descriptive, care conțin sintagma *unde a fost* sau *unde este*, fie că nu au atins nivelul toponimizării, fie că desemnau așezări în stadiu de formare.

Multe dintre toponimele menționate în documentele vechi și-au făcut apariția încă la începutul epocii feudalismului, în faza când „obștea țărănească liberă se transformă în obștea iobagă și când, în felul acesta, se pun bazele proprietății feudale asupra pământului și a exploatării feudale a țăranilor” [10]. De aici denumirile unor localități de proveniență antroponimică ce redau numele foștilor proprietari de sate și moșii. Acestea devin mai numeroase pe măsură ce tot mai mulți proprietari deveneau beneficiarii donațiilor domnești de moșii și sate. Demnitarilor, curtenilor, boierilor li se dădea în stăpânire pământuri „pentru dreapta și credincioasa slujbă față de domnie”, pentru participare la războaie etc. Antroponimice la origine sunt și denumirile de sate aflate cândva în perimetrul actualului areal toponimic: *Mănești* (1436), *Miroslăvești* (1441), *Râșcani* (1469), *Luceani* (1519), *Coșești* (1546), *Dădești* (1604), *Gotești* (1609), *Măliceni* (1609), *Negrilești* (1621) ș.a.

Din documentul de la 13 iunie 1436 aflăm, de exemplu, că Ilie și Ștefan Voievozi, domni ai Țării Moldovei, donează lui Mihail Stângaciu, pentru „dreapta și credincioasa lui slujbă... la Chegheci, pe pâraul Fântânilor, unde a fost Oană Albul, satul Mănești” [11, vol. I, p. 213]. Aceiași domni și pentru aceleași merite, la 25 iunie 1441, confirmă lui Vlad Jicov satul Miraslăvești „la Chigeci, la Salcia” [11, vol. I, p. 300-301]. Ștefan cel Mare, la 5 iunie 1469, întărește lui Vlad Mursea un loc la obârșia Lărgii, mai sus de Râșcani, unde mai târziu, în 1508, este menționat documentar satul Mursești [11, vol. II, p. 234-235; 12, veac. XVI, vol. I, p. 78, 266]. Vornicului Nistor Ureche sunt confirmate de către Eremia Movilă, la 16 mai 1604, cumpărături de sate în ținutul Chigheciului: Dădeștii, care se mai numeau și Vlădești, străveche proprietate a lui „Vlad cel bătrân, de pe vremea lui Bogdan Voievod”; Păcurăreștii, pe Prut, la gura Lărgii, „cu loc de moară la Larga, ... dreaptă ocină și dedină” a lui Toader Păcurar, acesta tot de pe vremea lui Bogdan voievod [12, veac. XVII, vol. I, p. 148]. Constantin Movilă voievod, domn al Țării Moldovei, face cunoscut, prin cartea sa din 4 august 1609, că „slugile noastre, Ghervasie și fratele lui Târgolea (și alții – n.n.)... de bună voia lor, nesiliți de nimeni și nici asupriți, au vândut a lor dreaptă ocină și dedină, din uric ce a avut bunicul lor Simion Căptar de la Ștefan voievod cel bătrân, un sat anume Mălicenii, ce sunt pe pâraul Chigheci, ce este în ținutul Ghigheciului, și au vândut acest sat credinciosului nostru boier, pan Dumitrachi Chiriță, mare postelnic, pentru trei sute

taleri de argint” [12, veac. XVII, vol. II, p. 237-238]. Negrileștii de pe Prut, partea de jos a satului Brițcani, de la Gura Lărgii, localizat între Chircani și Gotești, este întărit prin carte domnească lui Drăgan, comis în 1621 [12, veac. XVII, vol. V, p. 16] ș.a.

Prin acte domnești se confirmau donații de moșii și sate, de iezere și lacuri, de prisăci și mori etc., făcute mănăstirilor din Moldova. Astfel, la 11 februarie 1447, Ștefan cel Mare întărește mănăstirii Moldovița stăpânire asupra unui iezor pe Prut „anume Gemenele, cu toate gârlele sale, și, la Chigheci, o prisacă, anume prisaca lui Brumar, și cu poiană” [11, vol. I, p. 385]. Marele domn, prin actul din 2 iulie 1502, întărește mănăstirii Putna mai multe locuri de pe Prut: iezorul Cerlenul, satul Balintești, cu seliștea lui Manea, în gura Frumușitei, cumpărat de la nepoții lui Cristea Negru, cu 500 de zloți tătărești; satele Frăceni, pe Frumoasa, din jos de Troian, Șcheia la gura Frumoasei, satul Fântâna Măcișului, din capătul din jos al iezerului Cerlenul (Roșu – n.n.), cumpărate de la nepoții lui Neagoe logofăt, cu 330 de zloți tătărești, și o bucată de loc din hotarul Boiștii, mai jos de gura Boiștei, cu satul unde a fost Fălcin, pe Frumușita, mai jos de Andrieș, cumpărat de la nepoții lui Duma Mădoaie, cu 100 de zloți tătărești [11, vol. III, p. 501-503].

Unele dintre localitățile menționate în documentele vechi, fiind întemeiate pe locul sau în preajma celor anterioare, au continuat să sălășluiască viața românilor din secolele VIII-IX și X-XIV. Altele datează din perioadele de mai târziu, făcându-și apariția în urma mișcărilor de populație dintr-o regiune în alta. Deplasările de populație românească pe teritoriul Moldovei s-au produs în trei direcții: (1) de la vest spre est; (2) din nord și nord-vest spre sud și sud-est; (3) din sud-vest spre nord-est. Primele două, după cum afirmă Al. Philippide, au fost principalele și cele mai influente în procesul de repopulare a teritoriului [13, vol. II, p. 390, 404-407]. Din regiunile Carpaților, prin văile râurilor mari, și din nordul Moldovei, coborau noi și noi valuri de populație românească, țărani plugari și crescători de vite, în căutarea pământurilor libere și roditoare, prielnice vieții, și a locurilor bune de pășunat și de fânează. În urma acestor strămutări în sudul Basarabiei au apărut noi așezări umane, dintre care și multe sate de păstori ardeleni, sate de mocani, cum le spun și astăzi localnicii.

Mișcările de populație și întemeierea de noi sate în această regiune au durat până la sfârșitul sec. al XIX-lea. În această perioadă au apărut, după cum s-a arătat mai sus, și satele de coloniști ruși, ucraineni, nemți, bulgari, găgăuzi. Așezări noi, în fostul jud. Cahul, au apărut și în urma reformei agrare din anii 1858-1860, înfăptuite de Alexandru Ioan Cuza, când pe pământurile de împrumutare, denumite *răzeșii*, țărani și-au întemeiat noi gospodării care s-au transformat în cătune și apoi în sate mari. Sate noi au luat ființă și după reforma agrară din anii 1918-1924, realizată în Basarabia de instituția administrației române „Casa noastră”.

În toate vremurile de răstărite, și în perioada invaziei triburilor nomade, și în timpul războaielor împotriva turcilor și tătarilor, și pe când în stepele Bugeacului hălăduiau hoardele nogaice ale tătarilor, pământurile de la est de Prut niciodată nu au rămas pustii, fără populație, chiar dacă locuitorii băștinași își părăseau temporar așezările, ca mai

târziu, pe timp de pace și liniște, să revină la vetrele lor. Acest adevăr îl mărturisesc documentele de epocă, dar și toponimia istorică. „Predominarea toponimiei românești în Basarabia ne arată biruința elementului românesc asupra celui străin și în această parte a teritoriului românesc. Într-adevăr, mai toate văile, dealurile, apele și satele poartă nume vechi caracteristice românești” (L. Boga).

În Evul Mediu, după cum s-a menționat deja, părți din arealul toponimic cercetat intrau în componența ținuturilor Tigheci și Greceni. Din cuprinsul acestora făceau parte satele actuale Gotești, Tătărașeni, Toceni, precum și o mulțime de așezări care au dispărut sau și-au schimbat denumirile: Brițcanii, Coșeștii, Dădeștii, Luceanii, Mălicenii, Măneștii, Murseștii, Negreștii, Păcurăreștii, Râșcanii, Vlădeștii ș.a. Se presupune că pe cursul superior al râului Tigheci a existat și un târg al Tigheciului, după care a fost denumit ținutul Tigheci [14, p. 244].

Documentele din sec. al XVIII-lea atestă pentru teritoriul ținutului Tigheci denumirea *Greceni*, fixând astfel extinderea acestei denumiri și asupra ținutului Tigheci de altă dată. Recensământul populației din 1772, păstrat incomplet în arhive, înregistrează în ținutul Greceni doar 11 sate: Vadul (Vadul lui Isac), Manta, Pelinei, Cârhana (Crihana), Frumoasa (pe locul actualului oraș Cahul), Zărnești, Paicu, Larga, Baurci și Gotești. Pentru Gotești sunt indicați 58 de locuitori supuși dăjdiilor, dintre care doi mazili (Constantin Chiriac, Ion Iurașcu) și doi duhovnici, moșia aparținând jicnicerului Ștefan Bosii [15, vol. VII, partea I, p. 159-160].

În „Condica liuzilor pe 1803”, satele care ne interesează sunt repartizate în două ținuturi – Greceni și Codru, sursa conținând și unele informații de ordin social-economic: în țin. Greceni – Gotești, bir anual 1072 lei, moșia paharnicului Petrachi Cazimir; Slobozia Gotești, bir. an. 92 lei, a paharnicului Petrachi Cazimir; Țiganca, bir. an. 180 lei, a spătarului Grigoraș Costachi; în țin. Codru – Hănăseni, bir. an. 600 lei, a mănăstirii Sf. Sava; Vetrișoia, bir. an. 300 lei, a mănăstirii Sf. Sava; Toceni, bir. an. 760 lei, a vornicului Teodor Balș; Haragâș, bir. an. 968, a logofătului Costachi Ghica; Hănăsenii Vechi, bir. an. 508 lei, răzășesc; Cania, bir. an. 800 lei, neferi; Măcrești, bir. an. 368 lei, neferi; Capaclăia, bir. an. 460 lei, neferi [16, 1803, p. 252-255]. În terminologia de epocă *liuzi* se numeau birnici, iar *neferi* – oamenii săraci care nu puteau plăti bir.

Conform Recensământului din 1817, din ținutul Codrului făceau parte satele: Tocenii, Lecanii (Leca), Cania, Haragâș, Hănăsenii Vechi, Cociulia, Măcrești, Cârpești, Enichioi, Baimaclia, Sădăcul, Șamalia, Capaclia, Vetrișoia, Hănăsenii Noi. În țin. Greceni sunt trecute satele: Gotești, Ciobalaccia, Tartaul, Țiganca, Vlădești (în ocolul Prutului), Chioselia Mică, Căietu, Coștangalia Mare (în ocolul Cahulului). În țin. Codrului sunt menționate și câteva cătune (câșle), fără denumiri, lângă satele Capaclia, Hănăseni, Sadac ș.a. [17, p. 191-197, 221-223, 226-227]. Cele mai mari sate dintre acestea aveau între 50 și 140 de gospodării individuale: Leceanii – 63, Haragâș – 120, Hănăsenii Vechi – 135, Cociulia – 68, Enichioi – 52, Hănăsenii Noi – 89, Chioselia Mică – 53, Coștangalia Mare – 64.

După 1812, tradiționala organizare administrativ-teritorială în județele și ocoale a fost preluată de autoritățile țariste, dar numai pentru un timp, pentru că diriguitorii regiunii și guberniei Basarabia au intervenit apoi cu schimbări radicale. A se vedea despre aceasta studiul istoricului D. Poștarencu despre organizarea administrativ-teritorială a Basarabiei în perioada țaristă [18, p. 9-20].

Conform legii din 31 martie 1864, promulgată de Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Principatelor Române Unite, județul Cahul, unul dintre cele trei județe sudice (Cahul, Bolgrad, Ismail) retrocedate Principatului Moldovei de către Imperiul Rus în 1856, avea în componența sa trei plase: Coștangalia, Cotul Morii și Tigheci. Plasa Tigheciului cuprindea majoritatea satelor din actualul raion Cantemir.

Principiul divizării teritoriului în județe și plase a fost aplicat în Basarabia în toți anii 1918-1940. După 1945 însă, acest teritoriu a fost divizat în raioane. În 1998 s-a revenit la județe doar până în 2003, când s-a trecut din nou la organizarea administrativ-teritorială după raioane.

Poziția geografică și condițiile naturale favorabile au asigurat în această zonă o viață sedentară și o activitate umană multilaterală din cele mai vechi timpuri. Și băștinașii geto-daci, și urmașii lor romanizați, proromânii și românii medievali, au viețuit cu populațiile de altă etnie, întreținând timp îndelungat strânse legături economice și culturale. În toate timpurile majoritatea locuitorilor din această zonă o alcătuiau românii. La recensământul din 1817 în localitățile din țin. Greceni locuiau 2039 de familii sau 10195 de locuitori (țărani, mazili, ruptași, duhovnici etc.), dintre care, ca și în întreaga provincie Basarabia, majoritatea o constituiau românii moldoveni [19, p. 69].

După aproximativ 100 de ani, numărul populației s-a dublat și aceasta nu pe seama sporului natural, ci ca rezultat al populării teritoriului cu țărani ruși și ucraineni strămutați din regiunile și guberniile Rusiei țariste, cu bejenari sud-dunăreni (bulgari, găgăuzi) și coloniști germani din ducatul Varșoviei. Pământurile ținuturilor sudice au fost date spre locuire imigranților străini conform ukazului imperial din 1812.

Conform Recensământului din 1930, plasele din jud. Cahul aveau următoarea componență etnică: Cantemir – 33154 români, 3878 germani, 285 bulgari, 1325 ruși, 383 evrei, 358 ruteni, 318 țigani, 34 greci, 26 găgăuzi, 12 polonezi, 4 sârbi, 2 armeni, 2 turci, 1 ceh, 1 neidentificat (din numărul total de locuitori 42148); Ștefan cel Mare – 26673 români, 9859 găgăuzi, 2291 ruși și ruteni, 1913 bulgari, 1432 germani, 724 evrei, 482 țigani, 50 greci, 20 polonezi, 8 armeni, 1 ceh, 1 turc, 1 neidentificat (din 43 442 locuitori) [20, p. 100-104]. E de menționat faptul că plasele respective includeau și unele localități din actualele unități administrativ-teritoriale: raionul Leova, raioanele din componența UTAG.

La Recensământul din 1989, raionul Cantemir avea 51819 locuitori, orașul Cantemir având 5245 de locuitori (2464 bărbați și 3781 femei), dintre care 3612 moldoveni/români, 638 ruși, 424 bulgari, 376 ucraineni, 131 găgăuzi, 64 de altă etnie [21, p. 172-174; 22, vol. I, p. 180].

Particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului, aspectele vieții sociale, și-au găsit reflectare în toponimia majoră și minoră a raionului Cantemir. Sub aspect lexical-semantic se disting mai multe categorii și subcategorii de toponime.

1. Topografice, inclusiv:

1) Hidronimice: *Balta, Balta Mare, Barcul Mare, Barcul Mic, Băhnile, Budăiul, Bulboaca, Bulbuhana, Bulhacul, Colacul, Fântâna Zânelor, Gârlișoara, Ialpușel, Iazul, Izvoara, Izvoarele, Lacul, Ochiul, Prutețul, Șipotul, Șipotelul, Șușmeaua, Șușmeaua din Hârtoș ș.a.*

2) Oronimice: *Botul Chiscului, Chetrăria, Chetrăriile, Chiscul, Chișiorul, Coasta Săcii, Drumul Cociuliei, După Deal, Fundacul, Fundul Luncii, Grindul, Grindul Bălăcii, Hașcanaua, Hățașul, Hârtoșul, Hliza, Holmul, Hreabănuș, Lutăria, Moșila Țarnei, Movila, Movila Prisăcii, Mobilele, Muchia, Podiștea, Podișul, Ponoara, Prăvalul, Răspântia, Râchile, Râpa cu Lichici, Râpa Holmului, Râpana, Ruptura, Scurtăturile, Stânca, Șleahul, Vadul Morii, Valea Acuiului ș.a.*

3) Floronimice (fitonimice): *Boroscaștea, Bozăria, Cătina, Costeiul, Curcubeșca, Curpenișul, Dughia, Harbuzăria, Lumânărica, Pădurea Nouă, Pălămida, Părul, Părul cel Mare, Plopul cei Mari, Poiana Veche, Rădiul, Râpa Aliorului, Salcia, Schinăria, Sfanduhul, Socii, Stejarul cel Mare, Stejărelul, Stuhăriile, Trifoiul, Tufarii, Tufeșele, Țipirigul, Valea Pădurii, Valea Salcânilor, Valea Teiului ș.a.*

4) Zoonimice: *Brosăria, Chiscul Lupului, Culiciul, Gâscăria, Grindul Cailor, Hulpăria, Hulturul, Lupăria, Răcariul, Șerpele, Șerpoaica, Toloaca Oilor, Țăstăroaica, Vadul Vacilor ș.a.*

2. Social-istorice, inclusiv:

1) Etnonimice: *Armeneasca, Bulgărica, Chiscul Turcului, Mahalaua Rușilor, Moșia Nemților, Movila Tătărăscă, Pădurea Armenilor, Pădurea Nemților, Tătărăscă ș.a.*

2) Antroponimice: *Antonești, Bejanul, Bragalea, Constantinești, Cotul lui Răscărachi, Curtea lui Tomov, Drăgana, Drăgănuța, Gotești, Iazul lui Galan, Ilașcu, Leca, Măcrești, Moara lui Tomov, Pădurea lui Galino, Pleșeni, Râpa Elenei, Râpa lui Andronic, Râpa lui Cuțaș, Tătărășeni, Valea lui Vlad ș.a.*

3) Sociale: *Boiereasca, Cota, Cota lui Țanga, Loturile, Mănăstireasca, Pădurea Mănăstirii, Pălmășia, Popeasca, Răzeșia, Răzeșiile, Uceastcurile ș.a.*

4) Profesionale: *Cărăuși, Cesnocari, Chirigii, Ciotcari, Pădurari, Poștari, Răcari ș.a.*

5) Oiconimice: *Bordeiul, Camera Agricolă, Câșla, Făgădăul, Moara Veche, Morile din Deal, Morișca, Odaia, Standoala, Stâna, Șandramaua, Târta, Târliștea, Velnițele ș.a.*

6) Fortonimice: *Cetățuia, Dealul Cetății, Sub Cetate, Troianul, Troianval, Șanțul, Șanțurile, Valul, Valul lui Traian, Valul Troian ș.a.*

7) Calificative: *Adâncă, Alba, Arsa, Bogata, Ghetroasa, Cotita, Galbena, Larga, Lunga, Saca, Sărata, Schinoasa, Scurta, Strâmba ș.a.*

Toponimia dispune de un sistem complex de procedee și mijloace de formare a unităților onimice. Sub aspect d e r i v a ț i o n a l, arealul cercetat nu se deosebește prea mult de celelalte zone toponimice. Principalele modele structurale sunt, în fond, aceleași: s i m p l e și c o m p u s e. Formațiile simple sunt de două tipuri: p r i m a r e, alcătuite dintr-un cuvânt sau o temă onimică, fără elemente afixale, și d e r i v a t e, constând dintr-un cuvânt sau temă onimică și anumite afixe.

Toponimele primare reprezintă la origine diferite clase de cuvinte comune sau proprii: termeni geografici (*Budăiul, Grindul, Hârtopul, Holmul, Lacul, Moșia, Podișul, Poiana, Prisaca, Rădiul, Șesul, Șipotul, Toloaca, Vadul* ș.a.), antroponime (*Atanasiu, Bejanul, Bragalea, Cireșanu, Ilașcu, Leca, Silimonul* ș.a.), toponime (*Bujoreni*, mahala < *Bujoreni*, sat; *Larga*, sat < *Larga*, râu; *Tigheci*, sat < *Tigheci*, râu; *Troianul*, teren agricol < *Troianul*, val, fortificație străveche; *Măcrești*, mahala < *Măcrești*, sat; *Ulmeni*, teren agricol < *Ulmeni*, sat; *Verdeșeni*, parte de moșie < *Verdeșeni*, sat; *Vetrișoaia*, vale < *Vetrișoaia*, sat ș.a.).

Derivarea este unul dintre principalele procedee de formare a numelor topice. Acest procedeu constă în atașarea la cuvintele bază a unor sufixe sau prefixe. Prefixarea însă este puțin productivă în toponimie. Prin sufixare se creează cuvinte noi, în cazul nostru unități onimice noi, cu valori lexical-semantice, gramaticale și funcționale specifice domeniului onomastic. Sufixele toponimice modifică sensul cuvintelor etimoane, le concretizează și le individualizează conținutul lor lexical. Academicianul Iorgu Iordan remarcă în legătură cu aceasta: „Impresia generală pe care o lasă cercetarea formațiilor toponimice sufixate este că subiectele vorbitoare nu cunosc nicio piedică și nicio limită în domeniul derivării, când nevoia cere să recurgă la acest mijloc de creație: de la orice temă și cu orice sufix poate, teoretic cel puțin, să ia naștere un nume topic nou, menit să caracterizeze, să definească scurt, dar cu atât mai pregnant, un loc a cărui așezare geografică, înfățișare exterioară etc. impun utilizarea unui toponim deja existent, eventual a unui apelativ, ajutat de un element derivativ, pentru ca locul respectiv să capete ființă în conștiința lingvistică a regiunii unde se găsește” [23, p. 395].

O caracteristică a sufixării se consideră faptul că, prin atașarea formanților derivativi la cuvintele etimoane, toponimele create capătă posibilitatea de a fi raportate la o anumită categorie structurală (tip, model). În acest mod, sufixele îndeplinesc rolul unor semne sau mărci clasificatoare a toponimelor după structura lor derivațională.

Toponimele sufixate exprimă noțiuni și sensuri semantice din cele mai diferite: însușiri și calități ale realităților obiective, particularități fizico-geografice și naturale ale terenului, configurația și dimensiunile locurilor, posesia personală sau apartenența locală a obiectelor desemnate. Sufixele toponimice își au fiecare rostul și funcția lor, domeniul de întrebuițare, gradul de productivitate, teritoriu de răspândire:

Sufixul *-ani/-eni* formează, în fond, nume de localități, având la origine semnificație locală sau posesorală: *Brițcani, Epurenii, Hănăsenii, Luceani, Pleșeni, Râșcani, Tătărășeni, Toceni (Toceani)* ș.a. Astfel de nume sunt atestate în număr considerabil încă în primele documente slavo-românești din sec. XIV-XV.

Sufixul *-ești* este deosebit de productiv în procesul de formare a numelor de localități, acestea datând documentar începând din sec. XIII-XIV: *Antonești, Cârpești, Constantinești, Dănești, Gotești, Lăvrești, Mănești, Mirosălvești, Mursești, Negriștești, Păcurărești, Vlădești* ș.a. La origine, aceste nume indicau posesia sau apartenența proprietăților funciare la o anumită persoană sau la un grup de persoane din aceeași familie. *Mănești*, de exemplu, a însemnat de la început „comunitatea de oameni trăitori pe moșia lui Manea sau a grupului de persoane din familia lui Manea, a măneștilor”. Aceeași semnificație au avut-o inițial respectiv oiconimele *Mursești, Negriștești, Păcurărești, Vlădești* etc. Numele moșiilor l-au preluat mai târziu satele întemeiate în cuprinsul moșiilor. Semnificație posesorală sau de apartenență au avut-o și unele formații în *-ani/-eni* (*Brițcani, Hănăseni, Luceani, Pleșeni, Râșcani* etc.).

Valori semantice diferite imprimă formațiilor toponimice sufixele *-a/-ea, -oaia* și *-oaica*, aceasta pentru că sunt atașate la cuvinte și teme cu statut diferit: a) antroponime (*Băbăiana, Mihăiloaia, Velișoaia, Zdroboaia*), b) apelative (*Ciotoaia, Găuzoaia, Țepoaia, Țistăroaia*).

Sufixele *-ărie/-erie, -iș* și *-iște*, având în toponimie forme articulate *-ăria/-eria, -ișul* și *-iștea*, formează nume topice, în special microtoponime, care reprezintă la origine apelative cu sens colectiv și colectiv-local. Formațiile respective denumesc cantități mari de entități (obiecte, materii etc.), iar unele dintre ele și locul unde se află aceste entități în cantități mari. La bază au de obicei: a) nume de animale, păsări etc.: *Ciorăria, Hulpăria, Lupăria, Răcăria*; b) nume de plante: *Bozăria, Harbuzăria, Schinăria, Stuhăria, Curpenișul, Boroscaștea*; c) nume de obiecte topografice, materii: *Chetrăria, Ciotcăria, Lutăria, Săliștea, Staniștea, Târliștea*. Aproape în toate cazurile procesul derivării s-a produs pe teren extraonimic și deci numelor topice în discuție le corespund respectiv unități din lexicul comun.

Sufixele calificative derivă nume topice care denumesc la origine o particularitate, o însușire sau o calitate a obiectelor desemnate. Dintre acestea cel mai productiv este sufixul *-os*, care formează la origine nume-substantive provenite de la adjective. Derivatele onimice exprimă: a) abundența de entități (obiecte, materii etc.): *Găunoasa, Râpoasa, Schinoasa*; b) mulțimea de ființe (animale, păsări etc.): *Furnicosul*; c) posesia altor particularități: *Răioasa, Ruginoasa*.

Relativ productiv este și sufixul *-esc* (fem. *-ească/-iască*), cu formele onomice articulate *-escul* (*-easca/-iasca*), derivatele exprimând la origine posesia sau apartenența: a) la o anumită persoană sau la un grup de persoane: *Antoneasca, Armenasca, Boiereasca, Popeasca, Tătărasca*; b) la o anumită instituție, organizație: *Mănăstireasca, Milităreasca*.

Calificative sunt și toponimele adjectivale fără sufixe, formate de la adjective prin substantivizare. Acestea denumesc obiectele și locurile după o particularitate a lor reală: a) forma, configurația, dimensiunile: *Larga, Lunga, Rotunda, Scurta, Strâmba*; b) culoarea, calități olfactive: *Alba, Galbena, Roșia, Sărata*; c) aspectul exterior general: *Frumoasa, Urâta*; d) noțiuni climaterice: *Calda, Ferbinteaa, Recea*; e) alte noțiuni și semnificații: *Bogată, Saca, Săraca*.

Sufixele diminutive formează nume topice care exprimă ideea de „minor” în comparație cu noțiunile de bază ale cuvintelor etimoane. Majoritatea derivatelor diminutive denumesc obiecte de proporții mai mici, însușiri reduse, calități mai puțin relevante în comparație cu ceea ce se consideră normal și obișnuit. Reprezentative în acest plan sunt formanții: *-ac* (*Fundacul, Rădiacul*), *-aș* (*Hrebanășul, Izvorașul*), *-el* (*Ialpușel, Stejărelul, Șipoșelul*), *-eș* (*Ciulineșul, Pruteșul*), *-ior*; folosit adeseori în combinație cu sufixul *-iș/-uș* (*Căpriorul, Gârlișoara*), *-ița* (*Bălțița, Movilița*), *-uș* (*Iezușul, Luncuța*). Augmentativele toponimice conțin formanții: *-an* (*Bulbuhana, Gropana, Râpana*), *-oi* (*Chetroiul, Gătoiul*).

Compusele toponimice, în cazul nostru, denumesc în absoluta lor majoritate locuri și obiecte topografice minore (pârâie, izvoare, văi, vâlcele, dealuri, movile, terenuri agricole etc.). Doar o singură denumire desemnează un obiect major, o localitate – *Țiganca Nouă*, sat în componența comunei Țiganca. Formațiile dintr-un singur component onimic țin de categoria denumirilor cu cel mai înalt grad de toponimizare. Productivitatea compuselor în microtoponimie constă în faptul că elementele lor componente, multiple și diverse ca valori semantice și funcții, redau complet și mai exact particularitățile microobiectelor topografice, ceea ce le asigură un grad sporit de claritate, mai ușor sunt memorizate, contribuind la o mai lesne identificare și localizare și căpătând astfel reala posibilitate de a se încadra pe deplin în sistemul structural toponimic.

Toponimele compuse sunt concepute ca unități onimice integrale sub aspect lexical-semantic și gramatical, îndeplinind principala lor funcție – a denumi realitățile lumii obiective. Din punct de vedere morfologic-structural se disting mai multe categorii de nume topice, dintre care cele mai productive sunt:

1. Substantiv în nominativ + substantiv în genitiv (SN + SG). Primul substantiv (SN) indică, de regulă, specia obiectului desemnat (deal, vale, pârâu, baltă, lac, teren agricol etc.), cel de al doilea substantiv (SG) are rol de atribut și exprimă: a) posesia personală sau colectivă: *Curtea lui Tomov, Fântâna lui Peiu, Iazul lui Galan, Pădurea lui Galino, Pădurea Nemților, Târla lui Niță, Valea lui Dragnea*; b) apartenența locală: *Linia Ocnei, Pădurea Baimaciei, Pădurea Ulmenilor, Podișul Tartaulului, Valea Acuiului, Valea Haragășului, Valea Satului, Valea Taracliei*; c) dependența: *Chiciorul Dealului, Coasta Săcii, Fața Satului, Grindul Bălăcii, Gura Lărgii*; d) elementele componente, materia: *Balta Glodului, Râpa Aliorului, Valea Salcânilor, Valea Teiului, Valea Tufelor*; e) poziția geografică: *Dealul Jiilor, Fundul Luncii, Movila Podișului, Mojila Țarnei, Râpa Holmului*; f) destinația: *Grindul Cailor, Toloaca Oilor, Vadul Vacilor*.

2. Substantiv + prepoziție + substantiv (S + P + S). Primul termen este, de regulă, un nume comun și indică specia obiectului desemnat. Termenul al doilea poate fi un nume propriu geografic sau un antroponim. Precedat de prepoziție, el are rol de atribut și servește ca marcă distinctivă a formației toponimice. Prepozițiile din structura acestor denumiri sunt simple sau compuse (combinat), cel mai frecvent folosite fiind *de, la, din, cu, în; de la, de pe, dinspre, dintre* etc. Determinantul prepozițional exprimă aproape

aceleași valori lexical-semantice ca și determinativul genitival din compusele SN + SG, arătând: a) posesia personală sau colectivă: *Fântâna la Gherasim, Grădinile la Culiță Munteanu, Viile la Nemți*; b) dependența sau apartenența locală: *Balta la Antonești, Imașul la Iepureni, Podul la Cania*; c) poziția geografică: *Grădinile din Baltă, Iazul de pe Larga, Movila de pe Deal, Șuşmeaua din Hârtop*; d) elementele componente, materia: *Balta cu Rogoz, Barcul cu Sălci, Poiana cu Flori, Râpa cu Lichici*.

3. Substantiv + adjectiv (S + A). Și în cazul acestor formații determinatul este, de regulă, un termen generic care desemnează obiectul (*Balta Albă, Malul Galben*). Determinantul poate fi un adjectiv propriu-zis sau o altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv, participiu sau pronume posesiv (*Cotul Ascuțit, Pădurea Noastră*). Uneori, între termenii componenți este intercalat articolul demonstrativ *cel* (*cea, cei, cele*). Adjectivul exprimă valori semantice diverse: a) calitatea (dimensiunile, forma, culoarea etc.): *Barcul Mare, Barcul Mic, Cotul Ascuțit, Cotul Lung, Cotul Mic, Dealul cel Mare, Malul Galben, Movila cei Mare, Movila Verde, Părul cel Mare, Poiana Nouă, Salcia Mică*; b) posesia, apartenența: *Cota Boierească, Movila Tătărăscă, Partea Răzășească*; c) timpul, vechimea: *Granița Veche, Lunca Bătrână, Pădurea Nouă, Poiana Veche, Șleahul Vechi, Târgul cel Vechi*.

4. Numeral + substantiv (N + S). Acest model structural este mai puțin productiv în toponimie. Ca prim element de compunere apare, de obicei, numeralul cardinal, acesta referindu-se la cantitatea sau numărul obiectelor desemnate de substantiv, precum și la dimensiunile de suprafață a terenurilor: *Nouă Prăjini, Suta de Hectare, Trei Colnice, Zece Sălci*.

5. Prepoziție + substantiv (P + S). Este unul dintre cele mai productive modele structurale în microtoponimie. Numele topice respective denumesc proprietăți din cele mai diferite: a) poziția geografică: *Deasupra Curții, După Deal, La Punte, Lângă Sat, Sub Pădure*; b) situarea obiectului în cadrul unui spațiu: *În Baltă, În Pădure, Pe Larga, Pe Saca, Pe Tigheci*; c) situarea obiectului față de alt obiect: *Din Jos, Din Sus*; d) situarea obiectului între alte obiecte: *Între Cărări, Între Drumuri, Între Râpi, Între Vii* etc.

După cum s-a menționat deja, arealul toponimic cercetat cuprinde și nume topice formate în alte limbi (slave, turcice), conținând respectiv formații *-ov/-ev, -ovca/-evca* (*Alexandrovca, Ivanovo Pole, Popovca, Victorovca*) și *-lia, -lâc* (*Baimaclia, Capaclia, Cociulia, Taraclia, Tașlâc*). Aceste nume au fost preluate de la populațiile conlocuitoare în perioadele mai vechi ale istoriei. În prezent active și productive sunt modelele structurale de limbă română actuală.

În concluzie, toponimia arealului Cantemir reprezintă un complex de nume topice majore și minore cu trăsături lingvistice comune întregului sistem toponimic românesc, dispunând, în același timp, și de unele particularități proprii, acestea datorită specificului vorbirii populare, graiurilor locale. Arealului toponimic cercetat i-au fost imprimate însă și unele particularități extralingvistice, acestea condiționate fiind de factori de ordin geografic, social-istoric, economic și cultural.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Topograficeskaia karta Moldavii. Gheograficeskoe opisanie*. Moscova, 1981.
2. Râmbu Nicolae. *Geografia fizică a Republicii Moldova*. Chișinău, 2001.
3. Hâncu Ion. *Vetre strămoșești din Republica Moldova*. Chișinău, 2003.
4. Arnăuț T. *Vestigii ale sec. VII-II a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați*. Chișinău, 2003.
5. Rikman E.A. *Pameatniki sarmatov i plemion cerneahovskoi kulturî*. Chișinău, 1975.
6. Gonța A. *Documente privind istoria României. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri*. București, 1990.
7. Cantemir Dimitrie. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, 1992.
8. Ghibănescu Gh. *Ispisoace și zapise*. Iași, vol. I-XI, 1906-1933.
9. Hâncu I. *Soarta băștinașilor din spațiul pruto-nistrean în antichitate și în Evul Mediu timpuriu*, în „Revistă de istorie a Moldovei”. Chișinău, nr. 1-4.
10. Cihodaru C. *Contribuții la cunoașterea obștii țărănești în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”. București, fasc. I, 1956.
11. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. București, vol. I, 1975 și urm.
12. *Documente privind istoria României, A, Moldova*. București, veac. XIV-XV, 1954 și urm.
13. Philippide Al. *Originea românilor*. Iași, vol. II, 1923.
14. Nistor Ion. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1991.
15. *Moldova în epoca feudalismului*. Chișinău, vol. I, 1961 și urm.
16. *Condica liuzilor pe 1803*, în „Uricariul”, Iași, vol. VIII, 1886.
17. *Rospis zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda*, în „Trudî Bessarabskoi gubernskoi ucionoi arhivnoi komissii”. Chișinău, tom III, 1907.
18. Poștarencu Dinu. *Organizarea administrativ-teritorială a Basarabiei în perioada țaristă*, în „Localitățile Republicii Moldova”. Chișinău, vol. 10, 2012.
19. Ciobanu Ștefan. *Basarabia*. Chișinău, 1993.
20. *Recensământul general al populației României*. București, vol. I, partea I, 1938.
21. *Totalurile recensământului unional al populației din anul 1989*. Chișinău, 1990.
22. *Dicționarul statistic al Republicii Moldova*. Chișinău, vol. I-IV, 1994.
23. Iordan Iorgu. *Toponimia românească*. București, 1963.